

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

- Ткаченко А. О.*
ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ НОРМ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ (ГЕТЬМАНАТІ П. П. СКОРОПАДСЬКОГО).....3
- Дорда С. В.*
ЮРИДИЧНИЙ ДИСКУРС ЯК ОСОБЛИВА МОДЕЛЬ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ДИСКУРСУ.....8
- Миленкова Р. В.*
МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ
(НА МАТЕРІАЛІ ВИКЛАДАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ).....12

РОЗДІЛ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

- Лук 'янець Д. М.*
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....17
- Добродумов П. О.*
КОНСТИТУЦІЙНА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....21
- Стогова О. В.*
ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА САМОВИЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН.....26
- Сухонос В. В. (мол.)*
ВПЛИВ ФОРМ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ НА СТАТУС ГЛАВИ ДЕРЖАВИ:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....31
- Щербак С. В.*
ЗМІСТ ВИКОНАВЧОГО ПРОЦЕСУ.....38
- Кішинський А. В.*
ПЕРЕГЛЯД ПОСТАНОВ ПО СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ
В СТРУКТУРІ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ПРОЦЕСУ.....41
- Маланчук Т. В.*
ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ТА НАГЛЯД ЗА БЕЗПЕКОЮ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ.....45
- Афанасієв Р. В.*
ОХОРОНА ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕСУРСИ: АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ
ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ... 49
- Ткач М. П.*
ПРОБЛЕМИ ДЕФІНІЦІЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ.....54
- Резнік О. М.*
ДЕЯКІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ.....57
- Венгер В. М.*
ПРАВОВІ МОДЕЛІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ.....61
- Бердникова Л. В.*
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ
ТА ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ.....65

*С. В. Дорда, канд. філол. наук, доц. кафедри іноземних мов
ДВНЗ "Українська академія банківської справи Національного банку України"*

ЮРИДИЧНИЙ ДИСКУРС ЯК ОСОБЛИВА МОДЕЛЬ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ДИСКУРСУ

Стаття присвячена одній із актуальних проблем правничої лінгвістики сьогодення, а саме аналізу юридичного дискурсу.

Ключові слова: право, юридичний термін, термінологія, текст.

Стаття посвячена одной из актуальных проблем правовой лингвистики наших дней, а именно анализу юридического дискурса.

Ключевые слова: право, юридический термин, терминология, текст.

Постановка проблеми. Розвиток нових засобів комунікації, становлення процесу правової інтеграції та гармонізації в країнах Європейського Союзу, процес адаптації законодавства України до вимог Європейського законодавства є тими факторами, що привертають значну увагу до питань комунікації у сфері права як за кордоном, так і в Україні. Все це дає підстави говорити про те, що дослідження юридичного дискурсу є одним із актуальних питань як у сфері права, так і у сфері лінгвістики.

Метою даної статті є аналіз деяких диференційних ознак юридичного дискурсу, а саме його цілей, мовних засобів, текстів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мова права, її різновиди, жанри, особливості функціонування в різних сферах законодавчої та юридичної практики досліджуються як юристами в межах актуальних проблем і розділів теорії держави та права і галузевих юридичних наук, так і лінгвістами (Ю. Прадід, З. Тростюк, Н. Артикуца, Є. Кравченко, А. Токарська, В. Радецька, О. Юрчук, Л. Чулінда, А. Красницька, Г. Олефіренко, Г. Онуфрієнко, Є. Харитонова, О. Підпригора, Т. Демченко, М. Антонович, О. Копиленко та ін.).

Вклад основного матеріалу. Поняття дискурсу широко використовується в сучасній науці, але не є точно визначеним з огляду на його багатоаспектність і полідисциплінарність. Можна сказати, що воно виходить за межі лінгвістики або значно розширює їх. В ряді випадків дискурс розуміється як мовлення з урахуванням екстралінгвістичних факторів, а саме комунікативної ситуації, соціальних завдань, культурного оточення і т.д. Нашу увагу привертає дослідження юридичного дискурсу як одного з видів інституціонального дискурсу [1, с. 5-20].

Модель інституціонального дискурсу в цілому містить наступні типи ознак:

1) *конститутивні ознаки дискурсу*, які включають учасників, умови, організацію, споміжки матеріал спілкування, тобто людей, яких розглядають з позиції спілкування в їхніх статусно-рольових та ситуативно-комунікативних амплуа; сферу спілкування та комунікативне середовище; мотиви, цілі, стратегії, розгортання та членування спілкування; канал, режим, тональність, стиль та жанр спілкування; знакове тіло спілкування, іншими словами, тексти з невербальними включеними;

2) *ознаки інституціональності*, які являють собою конкретизацію конститутивних ознак дискурсу, перш за все, за лініями учасників спілкування (інституціональний дискурс є представницьким спілкуванням, тобто спілкуванням статусно-рольове, а не особистісно-орієнтоване), а також за цілями та умовами спілкування. Цілі інституціонального спілкування в цілому зводяться до підтримки суспільних інститутів, або в більш широкому плані - до забезпечення стабільності соціальної структури, умови цього спілкування фіксують контекст у вигляді типових хронотопів, символічних і ритуальних дій, трафаретних жанрів та мовленнєвих кліше;

3) *ознаки типу інституціонального дискурсу* характеризують тип суспільного інституту. Зрозуміло, що суспільний інститут не зводиться до одного, нехай і дуже значущого концепту, а є феноменом культури в його духовному та матеріальному відображенні. Суспільні інститути рухомі, історично обумовлені та обмежені, мають жорстке ядро та розміту периферію. Суспільний інститут можна змоделювати у вигляді складного фрейму, який буде містити людей, зайнятих відповідною діяльністю, їхні характеристики, стереотипи поведінки, суспільні ритуали, та тексти, які створені і зберігаються в цьому соціальному утворенні;

4) *нейтральні ознаки інституціонального дискурсу* різноманітні. До них можна віднести "будівельний" матеріал дискурсу, тобто те, без чого неможливо обійтися в будь-якому спілкуванні, а саме особистісно-орієнтовані фрагменти спілкування і ті моменти інституціонального дискурсу, які є характерними і для інших інститутів [2, с. 6].

Слід відзначити, що інституціональний дискурс у чистому вигляді, як справедливо зазначає Р. Водак, є винятком, а не правилом [3, с. 55-57].

Під юридичним дискурсом розуміємо діяльність, яка регламентується певними історичними і соціокультурними кодами (традиціями), а також є такою, що утворює зміст; вона спрямована на формулювання норм, правове закріплення (легітимізацію), регулювання та контроль суспільних відносин [4]. Процеси утворення змісту, які відбуваються в межах юридичного дискурсу, пов'язані з урегулюванням соціальних відносин між індивідами і з повноваженнями (легітимністю), свободами та відповідальністю суб'єктів юридичного дискурсу.

Беручи до уваги розроблені в соціолінгвістиці моделі спілкування [5; 6; 7;] і запропоновану вище компонентну структуру дискурсу, проаналізуємо в цій статті деякі диференційні ознаки юридичного дискурсу, а саме: цілі, мовні засоби, тексти.

Однією з цілей юридичного дискурсу є нормування та регулювання соціальної реальності - соціальних відносин між індивідами, виконання ними соціальних функцій, їхні позиції в соціальній структурі. Маючи політичні, суспільно-культурні та економічні основи реалізації цієї цілі, юридичний дискурс, крім того, базується на системі соціального контролю, яка утворюється за допомогою інших інститутів, наприклад, освіти або ^слігії. Право функціонує в полі вже сформованих соціальних відносин, значень та змістів. Тому юридичний дискурс не формує уявлення про моральні категорії, а використовує вже сформовані (наприклад, під час релігійної чи освітньо-виховної дискурсної практики) уявлення про моральні категорії для того, щоб будувати свої системи дефініцій, доказів та роз'яснень.

Мова юридичного дискурсу є одним з найбільш своєрідних комунікативних кодів, які традиційно використовуються в інституціональному середовищі. Юридичне функціонування мови - особливе середовище, в якому існують свої внутрішні закономірності, що склалися у правотворчих і правозастосувальних процесах, закріплені у спеціальних законодавчих актах чи прийняті в юридичній практиці. Воно визначається

рядом факторів як лінгвістичного (внутрішні тенденції розвитку системи в синхронному і діахронному плані, економії мовленнєвих засобів), так і екстралінгвістичного порядку (причинами соціального, політичного, ідеологічного характеру тощо).

Мові права в цілому властиві такі ознаки: офіційність; повнота; раціональна стислість; системність; логічність; об'єктивність; вмотивованість; однозначність; достовірність; зобов'язально-інформативний характер; зрозумілість, точність і визначеність; нейтральність; стандартизованість; сталість; нормативність мовних засобів тощо [8, с. 61].

Будучи складною поліфункціональною підсистемою літературної мови, мова права виконує низку функцій, серед яких Н. В. Артикуца визначає наступні базові (загальномовні) і специфічні функції:

- 1) номінативна (називання правових реалій і понять);
- 2) гносеологічна (знаряддя й спосіб правового пізнання, оволодіння суспільно-правовим досвідом);
- 3) аксіологічна (правової та морально-етичної оцінки);
- 4) комунікативна (правового спілкування);
- 5) регульовально-волюнтативна (правове регулювання людської поведінки та суспільних відносин через волевиявлення суб'єкта права та вплив на правосвідомість);
- 6) культуроносна (збереження й передача правового знання та правової культури);
- 7) естетична (мовностилістична довершеність тексту закону як еталон для усіх юридичних документів) [9, с. 157].

Актуалізація певного набору базових і специфічних функцій на мовленнєвому рівні залежить від мети і призначення, змісту і форми, жанру і стильової належності юридичного тексту. Але весь характерний для юридичного дискурсу набір мовних та стилістичних засобів, типів мовленнєвих актів свідчить про їхню підпорядкованість цілі юридичного дискурсу, а саме нормалізації відносин між індивідами.

Слід також відзначити, що мовні одиниці і засоби юридичного дискурсу утворюють таку систему, яка не завжди має аналоги в повсякденній мові (наприклад, "позов", "презумпція", "право-реалізація", або має "фальшиві" аналоги ("свідок", "ризик"), що ускладнює розуміння мови права "наївним" реципієнтом. Мова юридичного дискурсу займає домінуючу позицію по відношенню до мови побутового дискурсу, лише інституціонально закріплене трактування юридичних термінів є правильним.

Мова юридичного дискурсу фіксує примат юридичної над буденною картиною світу, а це безпосередньо характеризує орієнтацію юридичного дискурсу на реалізацію цілі нормування суспільних відносин. Мовна система юридичного дискурсу відображає деякий ідеал суспільного устрою і суспільних відносин, у відповідності до якого реалізуються дискурсні стратегії конструювання та реконструювання соціальної реальності [4].

Функції конструювання та спонування юридичного дискурсу фіксуються також за допомогою таких специфічних типів мовленнєвих актів як перформативи, декларативи. Особливу увагу слід звернути на перформативний характер юридичних висловлень, згідно з якими саме висловлення дорівнюється дії. Так, наприклад, оголошення вироку - це не просто констатація юридичного факту, але перформативний мовленнєвий акт, який є власне правовою дією.

Перформативна сила юридичного дискурсу досягається не лише за рахунок використання певних мовленнєвих актів у відповідності до цілей нормування, регулювання та спонування, але й завдяки використанню типових, фіксованих мовних засобів. В. І. Карасик називає відмінною ознакою інституціонального дискурсу його клішованість [1]. Реалізація юридичного дискурсу передбачає сталість номінацій і виконуваних в його межах дій. Широке використання модальних висловлень є ще одним мовним засобом підсилення перформативного та спонукального характеру юридичного дискурсу.

Серед юристів та лінгвістів поширені погляди на те, що мова права є видом офіційно-ділового стилю. Офіційно-діловий стиль можна охарактеризувати як сукупність мовних засобів, що задовольняють сферу офіційно-ділових стосунків, яка виникає між органами влади і населенням, між установами, організаціями, між установами та приватними особами, між членами суспільства в різних сферах їх правової та господарської діяльності.

Офіційно-діловий стиль характеризується наступними ознаками: офіційність, консервативність, нейтральність, безособовість, об'єктивність, документальність, точність та ясність (зрозумілість) викладу, логічність і аргументованість, лаконічність, достовірність, доречність. Зупинимось на деяких з них.

Консервативний характер. Цей стиль майже не відгукується на нове у розвитку мови, з усіх стилів мови він найменше піддається змінам. По-перше, усталені конструкції приводять до однакової, усталеної реакції на них, до однакового

розуміння і тлумачення текстів, що досить важливо для суспільного життя. По-друге, зміна конструкцій, засобів, введення нового призводить і до їх різного трактування, що особливо небажано для цього стилю. По-третє, така консервативність уможливорює стандартизацію документів.

Точність та ясність (зрозумілість) викладу. Вони базуються на правильному доборі слів та словосполучень, граничній точності формулювань, значній чіткості висловлюваної думки. Тобто ясність забезпечується точним добром потрібного слова, правильним використанням його в контексті. Зрозумілим має бути кожне окреме слово тексту, кожен зворот.

Будь-яке правове явище - закон чи судовий процес - є текстовим явищем, явищем мовної комунікації. М. М. Бахтін писав, що текст - це первинна даність для лінгвістики, історії, права і взагалі всього гуманітарно-філософського мислення, він "є тою безпосередньою дійсністю (дійсністю думки та переживань), з якої лише і можуть походити ці дисципліни і це мислення. Де немає тексту, там немає і об'єкта для дослідження і мислення" (переклад автора) [10, с. 281].

Юридичний дискурс можна представити у вигляді сфери, ядром якої є, на нашу думку, тексти діючих законів, в першу чергу основних - таких, як Конституція, кодекси, закони, які прийняті на державному рівні. Тексти юридичних документів містять і розкривають базові поняття і категорії юриспруденції, містять в собі критерії оцінки правомірності дій. Саме тексти, головним чином, фіксують норми і правила людського співжиття. Існування та функціонування юридичного дискурсу принципово неможливі без текстової основи.

Характерною рисою всіх юридичних текстів є їхнє особливе термінологічне навантаження. Не зупиняючись на розгляді дефініцій терміна, які існують, можна сказати, що загальним у них є той факт, що термін можна охарактеризувати як носія спеціальної інформації в одній із спеціальних галузей знання, денотатом якого виступає поняття.

Наведемо визначення, яке коротко передає сутність поняття, яке розглядається, а також підкреслює важливість змісту. Термін (лат. *terminus* "кордон, межа, кінець") - це слово або словосполучення, яке означає поняття спеціальної області знання чи діяльності і має точну сферу змістовного використання [11].

Таким чином, юридичний термін можна визначити як слово (чи словосполучення), що використовується в законодавстві, є узагальненим

найменуванням юридичного поняття, має точний та визначений зміст, вирізняється смисловою однозначністю, функціональною стійкістю.

Сучасна мова права оперує низкою вимог щодо юридичних термінів. Так, юридичний термін має:

- відповідати правилам та нормам відповідної мови;
- бути систематичним;
- відповідати конкретній дефініції, яка орієнтована на відповідну концепцію;
- бути відносно незалежним від контексту;
- бути точним;
- бути якомога лаконічнішим;
- бути спрямованим на максимальну відповідність (у рамках відповідної системи термінів);
- бути виразно нейтральним;
- бути благозвучним [12].

Юридичний термін виступає в ролі маркера норми поведінки чи відхилення від неї, забезпечуючи однозначну інтерпретацію та універсальне тлумачення змісту тексту. Проте дуже висока

"термінологічність" юридичних текстів має інший наслідок - "наївний" реципієнт може не зрозуміти змісту і не сформулювати жодних інтерпретацій, не маючи відповідного досвіду і не звертаючись за допомогою спеціалістів. В цьому полягає парадоксальність юридичних текстів. З одного боку, вони орієнтовані на максимально точне формулювання та опис правових феноменів, а з іншого боку, вони висувають достатньо високі вимоги до інтерпретації та розуміння їхнього змісту.

Висновки. Юридичний дискурс - це особливий вид інституціонального дискурсу, який має свої характерні ознаки. Юридичний дискурс розгортається в міжінституціональному середовищі. З одного боку, він базується на цінностях і принципах таких інститутів, як економіка, торгівля, релігія. З іншого боку, він обслуговує інші інститути, формуючи механізми підтримки соціального контролю, регулюючи відносини між різними інститутами.

Список літератури

1. Карасик В. И. О типах дискурса [Текст] / В. Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс. - Волгоград : Перемена, 2000. - С. 5-20.
2. Карасик В. Религиозный дискурс [Текст] / В. Карасик // Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики. - Волгоград : Перемена, 1999. - С. 5-19.
3. Wodak R. Disorders of discourse [Текст] / R. Wodak. - London : Addison Wesley Publishing Company, 1996. - 216 p.
4. Кожемякин Е. А. Юридический дискурс как культурный феномен: структура и смыслообразование [Электронный ресурс] / Е. А. Кожемякин. - Режим доступа : <http://konference.siberia-expert.com/publ>.
5. Brown P. Speech as a marker of situation [Текст] / P. Brown, C. Fraser // Social markers in speech. - Cambridge : CUP, 1979. - P. 33-62.
6. Fishman J. A. The sociology of language: An interdisciplinary social science approach to language in society [Текст] / J. A. Fishman. - Rowley, Mass. : Newbury House, 1972. - 250 p.
7. Hymes D. Toward ethnographies of communication: the analysis of communicative events [Текст] / D. Hymes // Language and social context: selected readings. - Harmondsworth, 1979. - P. 36-54.
8. Правнича лінгвістика : навч. посіб. [Текст] / Г. П. Проценко, Л. М. Шестопалова, О. Ф. Прохоренко [та ін.] за заг. ред. С. М. Гусарові.-К. : ПАЛИВОДА А. В., 2010.-312 с.
9. Артикуца Н. В. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України [Текст] / Н. В. Артикуца // 36. матеріалів наук.- практич. конф. - С. 155-158.
10. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества [Текст] / М. М. Бахтин. - М., 1979. - 350 с.
11. Алимов В. В. Юридический перевод : практический курс. Английский язык [Текст] / В. В. Алимов. - изд. 3, стереот. - 2005. - 160 с.
12. Sheberstova T. Legal and Linguistic Aspects of Translating Legal Terminology [Электронный ресурс] / T. Sheberstova. - Режим доступа : http://www.yurclub.ru/docs/international/article_12.html.

Summary

The article is devoted to one of the problems of today - the problem of the analysis of the juridical discourse.

Отримано 31.10.2011